

ski și provenind din colecțiile muzeului Przymkowski.

Și rînd pe rînd comorile Poloniei au fost expuse atunci, cele mai multe pentru prima dată după război. Expoziția tipăriturilor Bibliotecii Czartoryski, în galeria de picturi a aceluiași muzeu, documente din istoria astronomiei aparținînd colecției bibliotecii universitare.

Pitoreașca vale a rîului Ojców, cu castelul Pieskowa Skala, minele de sare de la Wieliczka, un neuitat cocktail acolo la zeci de metri sub pămînt au punctat necesare și bine meritate pauze, fiindcă zilele următoare aduc etalarea unor extraordinare frumuseți ale țării prietene: Galeria de pictură și sculptură gotică în casa Szolajski, vizita bisericii Nôtre Dame și seara un nemuritor concert în biserica Sf. Caterina, ca părăsind Cracovia să ne oprim la bibliotecă bisericii din Jasna Góra unde Paulins, a prezentat, într-o franceză impecabilă, manuscrise rare, comori ale literei tipărite, ca urmînd calea prin Czestochowa să ne oprim la Jędrzejow, iar muzeul Przymkowski să fie de fapt ultima „haltă” înainte

de Varșovia, orașul greu încercat, orașul cu 800 000 de locuitori morți în timpul războiului, îngropat în 20 milioane metri cubi de moloz — dar pe care leșii — cum i-a numit marele nostru cronicar Grigore Ureche pe polonezi, l-au reconstruit din nou.

Și în tot acest timp au fost expuse comunicări: Jacques Guignard — Franța, Howard Nixon — Anglia, Sten Lindberg — Suedia, Ilse Schunke — Germania, Paul Culot — Belgia, Kswery Swierkowski — Polonia, România fiind prezentă cu „Răpîndirea operelor lui Nicolas Copernic în vechile biblioteci românești”, comunicare ce a dat o notă aparte și constituia o plăcută surpriză — cadou în special pentru țara gazdă.

Toate acestea au făcut cu siguranță ca bibliofiliile din toate țările să devină uniți într-o adevărată prietenie, fiindcă rezultatele congresului, consemnate pe larg în presa tuturor meridianelor și țărilor lumii, au fost mai mult decît fructuoase. Despre acestea însă, într-un număr viitor.

LUCIAN PENESCU

„VIAȚA MITROPOLITULUI MAXIM”, UN NOU IZVOR LITERAR AL CRONICII LUI GRIGORE URECHE ?

Încă o lucrare deosebit de interesantă a fost pusă în circulație de Editura Academiei R. S. România: „*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*”. Autorul ei, dr. A. Armbruster, ordonează după o idee centrală, inspirat aleasă, toate izvoarele narrative referitoare la această chestiune, completînd — pe baza unor cercetări personale și descoperiri inedite în literatura săsească — ceea ce se cunoștea pînă acum în această privință.

Lectura acestei cărți (frumos realizată tipografic, însă slab controlată sub aspectul eliminării unor greșeli supărătoare de corecturi) ne pune în fața unui om aplecat asupra unui vast material, acumulat în timp, în peste două mii de lucrări de bază sau de referință.

Rezultatul muncii acestui cercetător prezintă o sinteză de mare interes pentru istoriografia contemporană, asemănătoare celor date de generațiile precedente, ce au aspirat să arate originea și persistența românilor pe aceste locuri.

Însă, vastitatea materialului cercetat, precum și timpul avut la dispoziție de autor (pentru asemenea teme unii și-au dedicat întreaga viață) au determinat unele lacune bibliografice și erori de amănunt care, chiar dacă nu știrbesc din meritul sintezei, la o nouă ediție pot fi evitate, pentru strălucirea unei lucrări reprezentative pentru generația noastră de istorici.

În cele ce urmează ne propunem să discutăm numai una dintre erori, vi-

zind o afirmație în directă contingență cu istoria literaturii noastre vechi, urmăriți de intenția constructivă de a corecta în lumina celor ce cunoaștem pînă în prezent — și a exclude posibilitatea perpetuării ei în lucrări viitoare.

Despre ce este vorba ?

La pagina 70, nota de subtext nr. 10, a lucrării susmenționate, se afirmă următoarele :

„Din viața Mitropolitului Maxim¹, scrisă după 1516, aflăm străduințele fostului despot Gh. Brancovici (călugărit sub numele de Maxim) (sic !) de a împăca pe Bogdan al III-lea cel Orb cu Radu cel Mare «domnii ambelor Dacii». Grigore Ureche însoțește această intervenție a mitropolitului muntean cu observația «pentru că sînt creștini și o seminție...». Această afirmație, bazată probabil pe Viața Mitropolitului Maxim, dovedește și pentru Țara Românească existența unei conștiințe naționale despre vechimea și unitatea neamului. (cf. A. Sacerdoțeanu, *Considerații asupra istoriei românilor în Evul Mediu*, Buc. 1936, pag. 67—68)».

După cite deducem, ne aflăm în fața unui alt izvor literar al cronicii lui Grigore Ureche !

Cercetarea atentă a bazei de argumentație a dr. Armbruster nu ne lasă ciștițați de o asemenea afirmație și să ne bucurăm de o nouă lumină adusă în determinarea izvoarelor lui Ureche, problemă, se știe, încă deschisă. Din cauze, normal, care țin de autorul istoriei despre romanitatea românilor și a materialului bibliografic de care s-a folosit în mod necritic.

¹ Maxim sau Maximilian, descendent al deșpoților sîrbi Brancovici, avînd numele laic Gheorghe, se călugărise la 1495 și venise în 1503 în Țara Românească. A devenit mai târziu, pentru puțin timp însă, mitropolit al Țării Românești, avînd strînse legături cu Neagoe Basarab. (vezi N. Iorga : *Istoria bisericii românești*, ediția a II-a, Buc., 1928, pp. 126—128 și, acum, Gh. I. Moisescu și alții, *Istoria bisericii române*, vol. I. Buc., 1957, pp. 307-309).

Chiar de la lectura trimerelor lui Armbruster se deduce că ne aflăm în fața unei erori ce s-ar fi putut depista încă de la primul contact cu sursele de informare. Iată :

Nota 10, de la pagina 70 a lucrării autorului, care face trimitere la un pasaj din studiul lui A. Sacerdoțeanu : Considerații asupra ideilor în Evul Mediu, unde se spune :

„Există și pentru Muntenia o veche mențiune care arată existența unei conștiințe naționale, furnizată însă de cronicarul Grigore Ureche. Cînd vorbește de lupta din 1507 dintre Radu voievodul Țării Românești și Bogdan al Moldovei, el spune că oștile acestor domni fiind față în față, gata să înceapă lupta, a venit înaintea lor mitropolitul Maxim și i-a sfătuit să nu se mai bată «pentru că sînt creștini și o seminție». În urma acestei intervenții, războinicii s-au împăcat pe cîmpul de luptă.

Cronicarul, care e din secolul XVII, a putut avea o informație mai veche, fiindcă în Viața Mitropolitului Maxim, scrisă după 1516, evenimentul este astfel redat : „...erau față în față domnii ambelor Dacii, Radu și Bogdan voievod și era aproape să înceapă bătălia, cînd iată fericitul Maxim sbură ca o pasăre în mijlocul ambelor armate și prin divină înțelepciune a mișții sale, împacă pe amîndoi domnii, care, întăriți prin dragoste, s-au întors fiecare ecasă !”

La rîndu-i, autorul „Considerațiilor...” sprijină pasajul evidențiat prin nota de subtext 9, în care este citată „Archiv. ist., II, pag. 67” completată de observația : „ОБОЕ ДАКИЕ и cea dinții mențiune pe pămînt românesc a nu lui antic”.

Verificîndu-se și această trimitere se constată, în plus față de cele sesizate de A. Sacerdoțeanu, următoarele :

Sub mențiunea „După 1516”. B. P. Hasdeu face cunoscut cercetărilor români „Viața lui Maxim, mitropolitul Munteniei” însoțită de o introducere foarte semnificativă pentru discuția de față. Din această introducere aflăm că lucrarea despre viața lui Maxim a fost publicată de Vukomanovici în Glasnik drujtva srbske slovenosti (Beograd,

1859). De asemenea, se relevă, fără vreo remarcă specială, că textul publicat conține un pasaj ce se referă la pacea mediată de Maxim între Bogdan al Moldovei și Radu al Munteniei, eveniment consemnat și în cronică lui Grigore Ureche. Pentru a dovedi exactitatea observației sale, B. P. Hasdeu publică în extras acel pasaj al cronicii lui Ureche, însă, repetăm, fără a face vreo remarcă cu privire la posibilitatea folosirii „Victiții lui Maxim” de către cronicarul moldovean.

Evident, afirmații fără suport nu se pot admite !

* * *

De ce nu se poate admite „Viața lui Maxim”, decoperită de Vukomanovici și cuprinsă în Archiva istorică a românilor de către B. P. Hasdeu, drept izvor pentru cronică lui Grigore Ureche?

În primul rând, pentru că Ureche a avut destule surse autohtone din care să se fi inspirat sau pe care să le fi citat direct, cu privire la acest eveniment, în cronică sa. Mult mai complete decât știrea din „Viața lui Maxim” și mai bune, încît au fost folosite și de vecinii țării românești în istoriografie. Exemplu direct și imediat în acest sens: cronică moldo-polonă, realizată la 1566, de Nicolae Brzecki.

Cronologic discutînd, înainte de 1647 (dată cînd se admite că Ureche a încetat să mai scrie la letopiseț),² istoriografia românească cunoaște cronici ce consemnează acest eveniment pe pămînt românesc, ba, chiar de către martori la acesta.

Prima cronică care consemnează evenimentul de la 1507 este „Letopisețul de cînd s-a început Țara Moldovei”, denumit de Ion Bogdan (descoperitorul său) „Letopisețul de la Bistrița”³. Începînd cu I. Bogdan și continuînd cu cei-

lalți cercetători,⁴ s-a acceptat constatarea că acest letopiseț conține o parte redactată după moartea lui Ștefan cel Mare, adică după anul 1504. Această parte consemnează și evenimentul de la 1507. Lucru ce ne îndreptățește să afirmăm că evenimentul a fost consemnat în chiar vremurile acelea, ceea ce fi dă girul contemporaneității.

Apoi, evenimentul îl găsim consemnat de Macarie în cronică sa⁵, de asemenea martor la eveniment, ca și autorul letopisețului de la Bistrița.

Găsim acest eveniment consemnat în cronică moldo-polonă mai sus amintită, o compilație realizată de Nicolae Brzecki,⁶ dar care, în conținut, urmează știrile consemnate în cronicile mai sus menționate, mai ales datele istorice din letopisețul zis de la Bistrița.

Cronicele slavo-române, care consemnează evenimentul de la 1507, de largă circulație în timpurile lui Ureche, în țară și peste hotare, așa cum au dovedit-o toți cercetătorii, nu pot fi ignorate atunci cînd discutăm despre folosirea lor de către cronicarul moldovean și nici cînd luăm în discuție evenimentul de la 1507. Nu putem admite aceasta chiar dacă se invocă, de către unii cercetători, modalitatea de realizare a cronicilor înainte și în timpul lui Ureche: un fel de lucrare de compilație după diverse izvoare. Chiar așa fiind, se vede că Ureche, avînd în față mai multe izvoare, a știut ce să aleagă !

Alte argumente pot fi aduse în discuție în urma analizei interne a textelor amintite.

⁴ Idem, apoi P. P. Panaitescu, *Cronicele slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan, Edit. Acad. R.P.R., 1959, p. 5; Gh. Mihăilă, *Literatură română veche* (1402—1647), Edit. Tineretului, Lyceum, 1969, pp. 26—27; același, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, Edit. Acad. R.S.R., Buc., 1972, capitolul „Ștefan cel Mare, ctitor în domeniul istoriografiei”, p. 13 și urm.

⁵ P. P. Panaitescu, *Cronicele slavo-române...*, p. 91.

⁶ Idem, p. 166.

² Ultima accepțiune, demonstrată științific, la Liviu Onu: *Grigore Ureche*, Edit. Științifică Buc., 1967, p. 1 și urm.

³ Ion Bogdan: *Cronica atîngătoare de istoria românilor*, Buc., 1895, pp. 29-30.

Iată concluziile ce se pot trage din analiza datelor și momentelor principale care consemnează evenimentul de la 1507 :

A. — DATA EVENIMENTULUI.

1. În „*Viața lui Maxim*“, data evenimentului nu e consemnată ; B. P. Hasdeu, situînd-o printre documentele redactate după 1516, sugerează contemporaneitatea acesteia ; autorul a neglijat precizarea acestui lucru, așa cum era modalitatea de lucru a călugărilor ce realizau scrieri hagiografice (vezi, în literatura noastră religioasă contemporană evenimentului, „*Viața patriarhului Nifon*“).

2. — În *cronica lui Macarie*, la data evenimentului, se consemnează :

„După în veci pomenitului și preaslăvitului în vitejie Ioan Ștefan voievod, a luat schiptrul domniei rodul coapselor sale, Bogdan voievod, fiind atunci cursul anilor de șapte ori cite o mie și încă zece, iar al doilea fiind în curs, într-a doua din calendele lui iulie (7012, iulie 2 = 2 iulie 1504). Și „după trecerea unui an, așîțat fiind Radul, voievodul muntenesc, s-a ridicat cu tărie asupra lui...”

Adică, după Macarie, evenimentul a avut loc la un an de la moartea lui Ștefan cel Mare : în 1505, nu în 1507, așa cum este consemnat în *letopisețul anonim al Moldovei* și de către Grigore Ureche. Datarea este greșită. E surprinzător totuși pentru un contemporan al evenimentului.

3. — În „*Letopisețul de cînd a început Țara Moldovei*“, *cronica moldo-polonă* și în *letopisețul lui Gr. Ureche* se consemnează :

„28 octomvrie 7015 (1507)“

B. — PROTAGONIȘTII EVENIMENTULUI.

În toate lucrările figurează :

— Bogdan al III-lea al Moldovei.

— Radul cel Mare, domnul Munteniei și

— Maxim (Maxilian), mitropolitul Munteniei.

C. — LOCUL EVENIMENTULUI.

1. — În „*Viața lui Maxim*“ și *cronica lui Macarie* nu se precizează locul, deoarece, conform orientării autorilor, aceștia neglijează programatic datele ce ar interesa pe istorici, punînd pe primul plan realizarea literar-artistică a scrierilor lor, modalitate specifică autorilor de scrieri hagiografice.

2. — În *celelalte trei scrieri*, se precizează, cu extrem de puține diferențe de formulare, următoarele :

„...la locul Rătezați, la movila Căiata, de cea parte a *Rîbnei*...” (*Rîmnic*, în *cronica moldo-polonă* și la Gr. Ureche).

Precizia datelor denotă cunoașterea îndeaproape a evenimentului de către autorul continuării *letopisețului anonim al Moldovei* și consemnarea, în spirit istoric, a datelor lui de către Nicolae Brzecki și Gr. Ureche.

D. — CAUZELE CONFLICTULUI.

1. — În „*Viața lui Maxim*“, ele se deduc din formularea :

„Diavolul, dușman al faptelor bune, așîț războiul între domnia ambelor Dacii...“, deci, cauze de ordin moral-cristian și nu de ordin politic.

2. — În „*Letopisețul de cînd a început Țara Moldovei*“ și *cronica moldo-polonă*, nu se arată cauzele, ceea ce probează vehicularea stilului unui cronicar de tip mai vechi, care a continuat să scrie la *letopisețul anonim al Moldovei*, obșnuît cu tehnica scrierii de cronologii și nu de anale.

3. — În *cronica lui Macarie*, în loc de prezentarea elementelor cauzale ale conflictului, se dă o apreciere care alternează între spiritul de justiție și cel de morală de tip popular :

„... s-a ridicat cu tărie asupra lui, deși pe dreptate, însă nu după cuviință...” (s.n.).

4. — Spre deosebire de celelalte scrieri, *cronica lui Ureche* detaliază cauzele, printre ele susținînd că se află :

— prădarea Putnei de către Radu vodă și Roman Pribeagul ;

— pagubele făcute de munteni moldovenilor cu acel prilej și

— cauze de ordin subiectiv, adică Bogdan vroia să arate vecinilor că nu a pierit „numele cel vitejesc al tătine-său“.

Acestea nu ar reclama existența unui izvor mai detaliat pentru Ureche, pentru că ele ar putea fi tot atât de bine creația cronicarului, interesat să scoată în evidență mai bine cauzele acestui conflict și măreția puterii moldovenilor de partea cărora era și își scria opera.

E. — EVOLUȚIA CONFLICTULUI, inclusiv pacea mediată de Maxim.

Ideea este prezentă în toate lucrările, însă formulată diferit, în funcție de formația autorilor :

1. — În „*Viața lui Maxim*“ se spune că mitropolitul „...sbură ca o pasăre în mijlocul ambelor armate și prin divină înțelepciune a minții sale *alina* pe *amindoi domnii*...“ (s.n.).

2. — *Macarie* spune că „...era gata să se pregătească prin vărsare de sînge o mare bucurie diavolului dacă milosivul dumnezeu nu i-ar fi împiedicat prin obișnuita sa iubire de oameni, căci le-a trimis *un mijlocitor*, adevărat fiu al luminii, pe Maxim despotul (sic !)...“ (s.n.).

3. — În timp ce în *letopisețul de la Bistrița, cronica moldo-polonă* și la *Grigore Ureche*, Maxim este trimis *ca sol* la Bogdan, din partea lui Radu Vodă, pentru a încheia pace.

F. CONSECINȚELE CONFLICTULUI

1. — În „*Viața lui Maxim*“, domnii împăcați, „...s-au întors fiecare acasă, lăudînd pe d-zeu și pe sfîntul, pe care amindoi îl luară în dragoste“.

2. — În „*Letopisețul de cînd a început țara Moldovei*“, ca și în cronica moldo-polonă se spune că domnii s-au jurat pe sfînta evanghelie „...că va ține *pace veșnică și hotarul după hotarele vechi*...“, deci o clauză de natură politică.

Cu unele mici diferențe de formulare, același lucru se afirmă și la *Grigore Ureche*.

3. — Iar la *Macarie* aflăm că mitropolitul „...i-a trimis pe amindoi împăcați la ale lor...“ și, în plus, față de

celelalte scrieri în discuție, spune că Maxim „...nu după mult timp cu vrednicie a fost înălțat de arhireii moldoveni în rang de mitropolit (sic) împodobind pînă la săvîrșirea sa din viață scaunul Belgradului“.

CONCLUZIA FINALĂ a rezultatelor — care se impun fără nici-o altă demonstrație — deși bazată pe date de ordin cantitativ, ne întărește convingerea să afirmăm că :

— Grigore Ureche, referindu-se la evenimentul de la 1507, a prelucrat un izvor intern, diferit de „*Viața mitropolitului Maxim*“, probabil „*letopisețul cel moldovenesc*“ atribuit de cercetători lui Eustratie (după afirmațiile lui Miron Costin) și care înglobase știri și date din toate cronicile scrise în limba slavonă.

Pornind de la această observație, se poate schița perpetuarea informației despre evenimentul de la anul 1507 astfel :

— LETOPISEȚUL DE LA BISTRIȚA (care cuprinde în corpul său CRONICA ANONIMĂ SCRISĂ LA CURTEA LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI COMPLETĂRILE ADUSE DUPĂ MOARTEA DOMNULUI)

— CRONICA LUI MACARIE și CRONICA MOLDO-POLONĂ

— CRONICA AMPLIFICATĂ (cuprinzînd toate știrile din cronicile slavo-române, așa-zisul „*letopisețul cel moldovenesc*“ atribuit lui Eustratie)

— LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI scris de Grigore Ureche.

— Săracă în informații, în raport cu celelalte cronici ale românilor scrise pînă la Ureche, „*Viața mitropolitului Maxim*“ nu a putut sluji primului nostru cronicar de limbă română și nici predecesorilor săi pentru prezentarea în mod istoric a evenimentului de la 1507.

— La cele de pînă acum se adaugă argumentul circulației cronicilor slav-românești între 1507 și 1647, precum și a vieții lui Maxim în literatura hagiografică de pe teritoriul românesc. Pînă în prezent, bibliografiile de carte veche

și manuscrise nu ne semnalează circulația acestei scrieri pe teritoriul țărilor române. Până la B. P. Hasdeu, nici nu se cunoaște de existența ei. Deci, cum oare să se fi folosit Gr. Ureche de această scriere ?

— Alte argumente pot fi aduse în discuție în urma analizei *motivației invocată pentru împăcarea părților*, foarte semnificativă pentru a se demonstra cu exactitate originea informației lui Ureche (și poate a predecesorului său Eustratie) :

L u c r a r e a	M o t i v a ț i a
<ul style="list-style-type: none"> — „Viața mitropolitului Maxim“ — Cronica lui Macarie — Cronica moldo-polonă — „Letopisețul de la Bistrița“ — Letopisețul lui Gr. Ureche 	<ul style="list-style-type: none"> — nu apare (!) — apare : „pentru că amândoi erau creștini“ (7) — nu apare ; consemnează evenimentul fără motivație — apare : „pentru că sînteți creștini și rude“ (8) — apare : „pentru că sînteți creștini și o seminție“ (9)

Deci, se deduce și de aici că :

- izvorul folosit de Gr. Ureche (direct sau prin intermediar) a avut la bază informația din „Letopisețul de la Bistrița“ ;
- că, în aceste circumstanțe, „Viața lui Maxim “nu a fost folosită drept izvor de către Gr. Ureche.

Și, în sfîrșit, oferim și alte argumente pentru susținerea observației noastre și anume afirmațiile unor cercetători ai literaturii noastre vechi, care nu au ezitat să susțină că informația istorică a lui Ureche provine din „Letopisețul de la Bistrița“, scrierea hagiografică despre Maxim nefiind luată în seamă nici ca ipoteză. Deoarece spațiul nu ne permite, facem numai două trimiteri bibliografice în acest sens :

⁷ Ibidem, p. 91.

⁸ Ibidem, p. 23.

⁹ Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție P. P. Panaitescu, Buc., ESPLA, 1955, p. 128.

Gh. I. Moiescu și alții : *Istoria bisericii române*. vol. I, Buc., 1957, pp. 307—309.

Dan Simonescu-V. Petrescu : *Tirgoviște, vechi centru tipografic românesc, Muzeul județean Dimbovița, Tirgoviște, 1972*, p. 8, nota de subtext 13, unde se spune :

„Se știe că Maxim vine la 28 octombrie 1507 între oștile lui Radu cel Mare și Bogdan al Modovei, care ședeau gata de luptă la Retezați pe apa Rîmnicului și îi îndemnă la împăcare, argumen-

tînd : «Sînteți creștini și de același neam». (*Cronica de la Bistrița*, în I. Bogdan, *Cronice atingătoare de istoria românilor*, Buc., 1895, p. 63...) *Știrea s-a transmis la Grigore Ureche, Letopisețul Țării Moldovei...*“

Desigur, unora li se poate părea inutilă o asemenea investigație pentru a dovedi că un izvor nu a fost folosit în opera unui cronicar. Ar părea chiar un fel de umplere a timpului de cercetare cu o problemă minoră, tendință manifestată în trecut de pozitiviști, și numai atît. Pornind de la cele mai sus demonstrate trebuie să arătăm că în lumina științei acribia este necesară și că cel ce recurge la un asemenea mod de lucru nu comite un act gratuit. Știința ne obligă să venim cu date bine cercetate, științific fundamentate.

Iată, de pildă, în urma investigației de mai sus, se impune și corectarea

priorității stabilite de dr. A. Armbruster cu privire la cronologia tradiției noastre literare ce adăpostește ideea romanității românilor. Această idee transpare mai întâi din textul soliei lui Ștefan cel Mare trimisă dogelui Veneției (datată : 8 mai 1477)¹⁰. Apoi, în Letopisețul de la Bistrița, Legenda lui Roman și Vlahata și, desigur, letopise-

țul lui Gr. Ureche. Ceea ce este de admis și corect, e că tradiția consemnată în Letopisețul de la Bistrița inaugurează, mai distinct decât în solia lui Ștefan cel Mare, o tradiție muntenească despre originea celor două etnități surori. Însă acesta este un alt aspect al problemei.

V. NICOLAU

LEAGĂNUL TIPARULUI ROMĂNESC „MUTAT” LA FEDELEȘOIU-VÎLCEA ?

În suplimentul social-cultural „ORIZONT”, apărut la Rîmnicu-Vîlcea în august 1973, am întîlnit, alături de articole semnate de prestigioși oameni de cultură, și un material care ne-a produs stupeoare. Întitulat „*Prima fabrică de hîrtie din Țara Românească sau unde a tipărit Macarie*” și semnat de Ion Almariei, articolul de la p. 24 este plin, de la primul pînă la ultimul rînd, de confuzii și chiar denaturări intenționate, care pot face un deserviciu culturii generale a cititorilor neavizați și din care menționăm cîteva.

Spre informarea autorului, ne permitem să reamintim că nici una din cele trei cărți tipărite de Macarie nu poartă mențiunea expresă a locului unde au fost imprimate. De aceea, credem că autorul transportă „demonstrația” pe un plan greșit, încercînd să convingă cititorii că Macarie „a scris în Mănăstirea Dealu” (Fedeleșoiu) din Vîlcea și nu în cea de lîngă Tîrgoviște, considerată leagănul primelor tipărituri din țara noastră.

Este un obicei tradițional ca mănăstirile și schiturile care se află pe un deal să fie numite „din Deal” (cum presupune și autorul articolului — prin analogie — că a existat una în Vîlcea, „deoarece jos, peste vale, a fost biserica Valea”), dar, în istoria noastră, o singură mănăstire poartă nume-

le de mănăstirea Dealu — fără alt toponim — și aceasta se află la Tîrgoviște.

Localizarea tipografiei la Dealu-Tîrgoviște nu aparține textului lui Macarie ci este o supoziție a mării majorității a cercetătorilor tiparului românesc (P. P. Panaitescu, G. Pascu, E. Picot, D. Simonescu, L. Demény, G. Mihăilă, H. Matei ș.a.) și a intrat în uzul istoriei cărții vechi românești ca ipoteza cea mai plauzibilă. În mod logic, accentul demonstrației nu trebuie să cadă pe dovedirea faptului că e vorba de Dealu (?) din Vîlcea (cum a „botezat” autorul schitul Fedeleșoiu — construit abia la 1673) și nu Dealu din preajma Tîrgoviștei — ca și cum ar fi deja certă localizarea la o mănăstire cu numele „Dealu” — ci pe situarea sau nu a tipografiei lui Radu cel Mare, Mihnea cel Rău, Vlad cel Tînăr și Neagoe Basarab la Tîrgoviște. Or, se cunoaște că reședința voievodală a Țării Românești între anii 1495—1521 a fost la Tîrgoviște și acesta este primul argument peremptoriu al localizării tiparității macariene aici, iar altul are în vedere continuarea acestei activități de către tipografia tîrgovișteană a lui Dimitrie Liubavici. De-abia la sfîrșitul argumentației privind existența tipografiei la Tîrgoviște, reputații istorici presupun, încercînd să o localizeze și mai exact, că tipografia — fiind adusă de Radu cel Mare, iar Macarie îndeplinind și funcția de ieromonah — a fost așezată în cea mai importantă cti-

¹⁰ Publicată acum, ultima dată, în antologia „*Literatura română veche 1402-1647*”, mai sus citată, p. 46.